

Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences (KNAW) KONINKLIJKE NEDERLANDSE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN

Twee typen subject

Broekhuis, H.

published in

Nederlandse Taalkunde
1997

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in KNAW Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Broekhuis, H. (1997). Twee typen subject. *Nederlandse Taalkunde*, 35-51.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the KNAW public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the KNAW public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

pure@knaw.nl

* Twee typen subject

Hans Broekhuis*

Abstract

In this paper, the evidence from Dutch in favor of Perlmutter's Unaccusative Hypothesis is reviewed. It is argued that a descriptively adequate description of Dutch can only arise if this hypothesis is adopted in some form; only then, we can account for the fact that a subclass of intransitive verbs takes a subject that has several properties of the regular direct objects. Further, the tests that have been proposed in order to establish unaccusative/unergative status are investigated. It is shown that these tests fall into two groups: passing the tests in the first group is a sufficient (but not a necessary) condition for assuming unaccusative status, whereas passing the tests in the second group is a sufficient (but not a necessary) condition for assuming unergative status.

1 Introductie

In dit overzichtsartikel zal ik betogen dat het voor elke taalkundige stroming zinvol is een onderscheid te maken tussen twee typen subject, omdat alleen dan een descriptief en verklarend adequate beschrijving van o.m. het Nederlands mogelijk is. Omdat het tweede type subject een aantal eigenschappen gemeen heeft met het direct object, zal ik de twee typen aanduiden met de termen SUBJ-SUBJECT en DO-SUBJECT. In de Relationele en de Generatieve Grammatica, waar het hier bedoelde onderscheid sinds Perlmutter (1978) gebruikelijk is, heeft het gebruik van deze termen niet alleen een beschrijvende waarde, maar ook een theoretische inhoud: het SUBJ-subject is daar een echt, "onderliggend" subject, terwijl het DO-subject beschouwd wordt als een "afgeleid" subject, d.w.z. dat het "onderliggend" inderdaad een direct object is: aangenomen wordt dat de DO-subject werkwoorden niet in staat zijn accusatief naamval toe te kennen, waardoor het "onderliggend"

* Hans Broekhuis, Katholieke Universiteit Brabant, werkverband Vergelijking van Grammaticamodellen, Postbus 90153, 5000 LE Tilburg, e-mail: hans.broekhui@kub.nl. Dit artikel is mede mogelijk gemaakt door een subsidie van NWO, onder projectnummer 300-75-010, ten behoeve van het project "A Modern Grammar of Dutch".

Dit overzichtsartikel is geschreven in het kader van de "consensus"-discussie, welke gehouden wordt tussen een aantal stafmedewerkers van het *Center for Language Studies* te Nijmegen en Tilburg, en waarmee beoogd wordt te onderzoeken in hoeverre vertegenwoordigers van de verschillende taalkundige stromingen het met elkaar eens kunnen worden over zaken betreffende taalkundige theorievorming in het algemeen en de beschrijving van het Nederlands in het bijzonder. Ik dank de deelnemers aan deze discussie en de anonieme besprekers van *Nederlandse Taalkunde* voor hun kritische en nuttige commentaar.

direct object verschijnt als nominatief, net als in de passieve constructie.¹ Omdat het niet voor de hand ligt dat over deze theoretische claim overeenstemming bereikt zal kunnen worden, zal ik er hier niet al te diep op in gaan; het artikel is vooral beschrijvend van karakter. Verder moet niet verwacht worden dat de data in dit artikel nieuw of oorspronkelijk zijn; het leeuwendeel ervan is te vinden in de reeds bestaande literatuur. Bovendien zal de discussie zich beperken tot een beperkt aantal syntactische verschijnselen in het Nederlands (zie Burzio 1986 voor de Romaanse talen).

2 Enkele testen

Het onderscheid tussen het SUBJ-subject en het DO-subject is voor het Nederlands voor het eerst besproken in Koster (1978) en Hoekstra (1984). Zij onderscheiden vier eigenschappen waarin de werkwoorden die deze twee typen subject selecteren zich van elkaar onderscheiden, welke worden weergegeven in tabel I (zie ook Kern 1912, waarin de verschijnselen in (i) en (iii) al gesignaleerd zijn).

Tabel I

Eigenschappen van SUBJ-subject en DO-subject werkwoorden

		SUBJ-subject werkwoorden	DO-subject werkwoorden
(i)	hulpwerkwoord van tijd	<i>hebben</i>	<i>zijn</i>
(ii)	Modificatie van nomen dat correspondeert met het subject m.b.v. een attributief gebruikt voltooid deelwoord	niet mogelijk	wel mogelijk
(iii)	(onpersoonlijke) passief	wel mogelijk	niet mogelijk
(iv)	volgorde object-subject (indien van toepassing)	niet mogelijk	wel mogelijk

Deze verschillen worden hieronder kort geïllustreerd. De vraag is of het vertonen van de relevante eigenschappen een *noodzakelijke* voorwaarde is om te kunnen spreken van een SUBJ- of DO-subject werkwoord. Op deze vraag zullen we in de volgende paragrafen nader ingaan.

2.1 Selectie van het hulpwerkwoord van tijd

Het eerste verschil heeft te maken met hulpwerkwoordselectie. We illustreren dit hier aan de hand van het SUBJ-subject werkwoord *lachen* en het DO-subject werk-

1 Vanwege het veronderstelde onvermogen accusatief naamval toe te kennen, worden de DO-subject werkwoorden vaak *onaccusatieve* werkwoorden genoemd. Een andere term die wel gebruikt wordt voor deze werkwoorden, is *ergatief*, welke staat tegenover de term *onergatief*, die gewoonlijk voor de SUBJ-subject werkwoorden gebruikt wordt.

woord *arriveren*; het DO-subject werkwoord *arriveren* selecteert het hulpwerkwoord van tijd *zijn*, terwijl het SUBJ-subject werkwoord *lachen* het hulpwerkwoord *hebben* selecteert. Hetzelfde onderscheid is te vinden bij bijv. de Italiaanse tegenhangers van deze werkwoorden. Een aantal andere werkwoorden van het type *arriveren* zijn: *smelten*, *sterven*, *struikelen*, *vallen* en *zinken*.

- (1) a De man is/*heeft gisteren gearriveerd.
b De vrouw *is/heeft gelachen.

2.2 Attributief gebruik van het voltooid deelwoord

Het tweede verschil is dat het voltooid deelwoord van het DO-subject werkwoord *arriveren* attributief gebruikt kan worden, terwijl dit niet mogelijk is in het geval van het SUBJ-subject werkwoord *lachen*.

- (2) a de (gisteren) gearriveerde man
b * de gelachen vrouw

Zoals in (3) geïllustreerd is, kan ook het voltooid (of passief) deelwoord van een transitief werkwoord attributief gebruikt worden, mits het een nomen modificeert dat overeenkomt met het direct object van het corresponderende actieve werkwoord. Dit is één van de redenen om aan te nemen dat DO-subjecten "onderliggende" direct objecten zijn.

- (3) a De jongen heeft het boek gelezen/Het boek werd gelezen.
b het gelezen boek
c * de gelezen jongen

2.3 Het onpersoonlijke passief

Het derde verschil is dat het SUBJ-subject werkwoord *lachen* (in het Nederlands) kan voorkomen in het zgn. onpersoonlijke passief, terwijl dit uitgesloten is (of in ieder geval een zeer gemarkeerd resultaat oplevert) in het geval van het DO-subject werkwoord *arriveren*. Dit is geïllustreerd in (4).

- (4) a * Er wordt (door de man) gearriveerd.
b Er wordt (door de vrouw) gelachen.

2.4 Woordvolgorde

In de hierboven besproken gevallen hadden de werkwoorden steeds maar één argument. Te verwachten is echter dat soortgelijke verschillen eveneens optreden in het geval dat er andere argumenten aanwezig zijn. We vergelijken hiervoor het transitieve SUBJ-subject werkwoord *knuffelen* met het DO-subject werkwoord *overkomen*, dat (als we het tenminste mogen vergelijken met zijn Duitse tegenhanger *passieren*) een datief object neemt. Voor het gemak zullen we deze werkwoorden

NOM-DAT werkwoorden noemen.² Een aantal andere werkwoorden van het type *overkomen* zijn: *bekomen* (+adv), *bevallen*, *bijblijven*, *lukken*, *meevallen*, *ontgaan*, *ontschieten*, *ontvallen*, *opvallen*, *overkomen*, *tegenlopen*, *tegenvallen*.

Als we de voorbeelden in (5) nader beschouwen, blijkt dat het werkwoord *knuffelen* zich op soortgelijke wijze gedraagt als het intransitieve SUBJ-subject werkwoord *lachen*, dat we eerder besproken hebben: het selecteert het hulpwerkwoord *hebben* in het perfectum (vgl. (5b)); het voltooid/passief deelwoord kan niet gebruikt worden om een nomen te modificeren dat correspondeert met het subject (vgl. (5c)); passivisatie leidt tot een grammaticaal resultaat (vgl. (5d)).

- (5) **transitieve SUBJ-subject werkwoord**
- a dat de jongen de kat knuffelt.
 - b dat de jongen de kat heeft geknuffeld.
 - c * de geknuffelde jongen (onder bedoelde agentieve interpretatie)
 - d dat de kat (door de jongen) geknuffeld wordt.

Het NOM-DAT werkwoord *overkomen* in (6), daarentegen, gedraagt zich op gelijksoortige wijze als het DO-subject werkwoord *arriveren*: het selecteert het hulpwerkwoord *zijn* in het perfectum (vgl. (6b)); het voltooid deelwoord kan gebruikt worden om een nomen te modificeren dat correspondeert met het subject (vgl. (6c)); passivisatie is niet aanvaardbaar. Passivisatie ligt overigens wat ingewikkelder, omdat we waarschijnlijk niet met een accusatief maar met een datief object te maken hebben. Daarom verwachten we sowieso niet dat het object in (6a) als nominatief subject verschijnt: de ongrammaticaliteit van het eerste voorbeeld onder (6d) is daarom niet verrassend. Het onpersoonlijke passief in (6d') blijkt echter ook niet mogelijk. Merk op dat ook het zgn. *krijgen*-passief in (6d'') niet mogelijk is. (Anders dan algemeen wordt aangenomen, moet het *krijgen*-passief worden gezien als een productief syntactisch verschijnsel in het Nederlands, vgl. Broekhuis en Cornips 1994).

- (6) **DO-subject werkwoord met (datief) object**
- a dat de ergste rampen dat meisje overkomen.
 - b dat de ergste rampen dat meisje zijn overkomen.
 - c de (haar) overkomen rampen
 - d * dat zij (door de ergste rampen) overkomen wordt.
 - d' * dat er haar (door de ergste rampen) overkomen wordt.
 - d'' * dat zij de ergste rampen overkomen krijgt.

Voor de volledigheid moet opgemerkt worden dat wel betoogd is dat passivisatie alleen mogelijk is als het subject een levende of zelfs wel een menselijke entiteit aanduidt. Men zou daarom kunnen aannemen dat dit de ongrammaticale voorbeelden in (6d) uitsluit. Merke echter op dat dit niet verantwoordt dat passivisatie ook onmogelijk is met DO-subject werkwoorden als *opvallen*, die een menselijk subject kunnen nemen:

2 Het feit dat het object van deze werkwoorden datief heeft en geen accusatief, is natuurlijk relevant voor de stelling dat het DO-subject eigenlijk een "onderliggend" direct object is (vgl. noot 1 en de daarbij behorende passage in de hoofdtekst).

definiete NPs. De DO-subject werkwoorden staan de volgorde OBJ-SUBJ bijvoorbeeld niet toe wanneer het DO-subject een pronomen is; blijkbaar moet het pronomen altijd in de reguliere subjectpositie geplaatst worden. Hetzelfde geldt voor de passieve constructie. Dit is geïllustreerd in de voorbeelden in (10).

- (10) a * dat het meisje/haar zij overkomen.
 a' dat zij het meisje/haar overkomen.
 b * dat het meisje/haar hij aangeboden werd.
 b' dat hij het meisje/haar aangeboden werd.

Bovendien komt de OBJ-SUBJ volgorde ook wel voor bij SUBJ-subject werkwoorden indien het object (maar niet het subject) een pronomen is. Dit is het gemakkelijkst wanneer het subject een indefiniete NP is (vgl. (11a)), gemodificeerd wordt door een zgn. focus-partikel als *zelfs* (vgl. (11b)), of focusaccent draagt (vgl. (11c); focusaccent is aangegeven met hoofdletters). Onder neutrale intonatie, als in (11d), is deze volgorde echter niet mogelijk. Voor de volledigheid kan opgemerkt worden dat het Duits de volgordes in (11a-c) gemakkelijker toestaat dan het Nederlands.

- (11) a dat hen niemand wil knuffelen.
 b dat hen zelfs mijn moeder niet wil knuffelen.
 c ? dat hen mijn MOEder wil knuffelen.
 d ?* dat hen mijn moeder wil knuffelen.

Onder dezelfde voorwaarden kan ook een definiete NP wel voor het subject geplaatst worden. Dit wordt geïllustreerd in (12).

- (12) a ? dat dat boek niemand wil lezen.
 b ? dat dat boek zelfs mijn moeder niet wil lezen.
 c ?? dat dat boek mijn MOEder wil lezen.
 d * dat dat-boek mijn moeder wil lezen.

2.5 Samenvatting

Hierboven hebben we een aantal verschijnselen besproken, waarin de SUBJ-subject en de DO-subject werkwoorden verschillen. De verschillen kunnen samengevat worden als in tabel I, welke hier in enigszins gewijzigde vorm herhaald wordt als tabel II (zie p. 41). In de volgende paragrafen zullen we bespreken of het vertonen van alle eigenschappen in deze tabel een noodzakelijke voorwaarde is om te kunnen spreken van een SUBJ-subject of een DO-subject werkwoord.

3 Hulpwerkwoordselectie

In deze paragraaf zullen we nader ingaan op criterium (i) in tabel II. Als dit criterium enige waarde heeft, moeten we concluderen dat sommige werkwoorden zowel als SUBJ-subject als als DO-subject werkwoord gebruikt kunnen worden (Hoekstra en Mulder 1990). Dit geldt met name voor de klasse van bewegingswerkwoorden als *lopen*, *wandelen*, etc. Beschouw de volgende voorbeelden in respectievelijk (13) en (14).

Tabel II

Eigenschappen van SUBJ-subject en DO-subject werkwoorden

		SUBJ-subject werkwoorden	DO-subject werkwoorden
(i)	hulpwerkwoord van tijd	<i>hebben</i>	<i>zijn</i>
(ii)	Modificatie van nomen dat correspondeert met het subject m.b.v. een attributief gebruikt voltooid deelwoord	niet mogelijk	wel mogelijk
(iii)	(onpersoonlijke) passief	wel mogelijk	niet mogelijk
(iv)	volgorde object-subject van definiete NPs (indien van toepassing)	niet mogelijk	wel mogelijk

- (13) a Het paard liep naast de weg.
 b Het paard heeft/*is naast de weg gelopen.
- (14) a Het paard liep de weg over.
 b Het paard is/*heeft de weg over gelopen.

De werkwoorden in (13) en (14) vertonen een verschil in betekenis, dat vaak aangeduid wordt als respectievelijk *niet-telisch* en *telisch* (of *imperfectieel immutatief* en *perfectieel mutatieel*). Laten we beginnen met het telisch gebruikte (DO-subject) werkwoord *lopen* in (14). Dit gebruik van het werkwoord impliceert dat voltooiing van de handeling resulteert in het bereiken van een zeker eindpunt (of zekere staat), m.a.w. het perfectum in (14b) impliceert dat het paard zich aan de andere kant van de weg bevindt. Het niet-telisch gebruikte (SUBJ-subject) werkwoord *lopen* in (13) heeft een dergelijke implicatie niet: het perfectum in (13b) drukt alleen maar uit dat het paard een tijdlang gelopen heeft en dat dit plaatsvond naast de weg. Als het bewegingswerkwoord telisch gebruikt wordt, moet het eindpunt in het algemeen expliciet gemaakt worden door het gebruik van een lokationele adpositionele woordgroep, wat verantwoordt dat voorbeeld (15) ongrammaticaal is met het hulpwerkwoord *zijn*.

- (15) Het paard heeft/*is gelopen.

In overeenstemming met de stelling dat we in (13) te maken hebben met een SUBJ-subject werkwoord is (i) dat het voltooid/passief deelwoord niet attributief gebruikt kan worden en (ii) dat (13a) een passieve tegenhanger heeft. Dit is geïllustreerd in (16). Het DO-subject werkwoord in (14), daarentegen, gedraagt zich als een DO-subject werkwoord: het voltooid deelwoord kan wel attributief gebruikt worden (hoewel dit tot een wat "stroeve", "zware" constructie leidt) en passivisatie is uitgesloten. Dit is geïllustreerd in (17).

- (16) a * het naast de weg gelopen paard
 b Er wordt naast de weg gelopen.
- (17) a het de weg over gelopen paard
 b * Er wordt de weg over gelopen.

Opgemerkt moet worden dat het bewegingswerkwoord *wandelen* in een voorbeeld als (18a) zowel opgevat kan worden als SUBJ-subject als DO-subject werkwoord. In het laatste geval wordt geïmpliceerd dat de handeling een eindpunt heeft, m.a.w. het perfectum met *zijn* in (18b) drukt uit dat de jongen de hei overgestoken is. In het eerste geval, daarentegen, geldt deze implicatie niet (noodzakelijk), m.a.w. het perfectum in (18c) drukt alleen maar uit dat de jongen een tijdje gewandeld heeft en dat hij dit deed op de hei.

- (18) a De jongen wandelt over de hei.
 b De jongen is over de hei gewandeld.
 c De jongen heeft over de hei gewandeld.

Merk voor de volledigheid op dat de PP noodzakelijk vooraf gaat aan het (voltooid) deelwoord in het geval dat het perfectum met *zijn* gevormd wordt, terwijl het er ook op mag volgen als *hebben* gebruikt wordt.

- (19) a * De jongen is gewandeld over de hei.
 b De jongen heeft gewandeld over de hei.

Gezien het feit dat (18a) ambigu is, wekt het geen verwondering dat zowel het attributief gebruik van het voltooid/passief deelwoord als de onpersoonlijke passief tot een aanvaardbaar resultaat leidt. De aanvaardbaarheid van (20a) weerspiegelt het gebruik van *wandelen* als DO-subject werkwoord. Het feit dat het werkwoord in dit gebruik verplicht vergezeld gaat van een lokationele PP, verklaart tevens dat het laten vallen van de PP *over de hei* tot ongrammaticaliteit leidt: **de gewandelde jongen*.⁴ De aanvaardbaarheid van (20b), daarentegen, weerspiegelt het gebruik van *wandelen* als SUBJ-subject werkwoord; het feit dat het werkwoord in dit gebruik toestaat dat de PP volgt op het (passief) deelwoord, verklaart tevens de aanvaardbaarheid van *er wordt gewandeld over de hei*.

- (20) a de over de hei gewandelde jongen
 b Er wordt over de hei gewandeld.

Hoewel de bespreking hierboven suggereert dat de selectie van het hulpwerkwoord *zijn* en de mogelijkheid om het voltooid deelwoord te gebruiken om een nomen dat correspondeert met het subject van het werkwoord te modificeren, noodzakelijke

4 Ook voor (20a) geldt dat het een enigszins "zware", "stroeve" constructie is en het is dan ook niet verwonderlijk dat niet alle sprekers van het Nederlands, waaronder één van de besprekers van dit artikel, deze zin als volledig aanvaardbaar zullen karakteriseren (hetzelfde geldt voor de voorbeelden in (17a) en (36e)). Van belang is echter dat er een duidelijk contrast bestaat tussen de gevallen met en de gevallen zonder adpositionele woordgroep.

voorwaarden zijn om te kunnen spreken van een DO-subject werkwoord, zijn er redenen om aan te nemen dat dit toch niet het geval is (Mulder en Wehrmann 1989). Vergelijk om te beginnen de voorbeelden in (21). Er is alle reden om aan te nemen dat het niet-causatieve werkwoord *breken* in (21b) een DO-subject werkwoord is: het selecteert het hulpwerkwoord *zijn* in het perfectum (vgl. (22a)) en het onpersoonlijk passief is uitgesloten (vgl. (22b)). Het voltooid deelwoord kan natuurlijk ook attributief gebruikt worden, maar dit hoeft niet direct een argument ten gunste van een DO-subject status van *breken* in (21b) te zijn, omdat dit ook zou kunnen samenhangen met het transitieve gebruik van *breken* in (21a). Opgemerkt moet echter worden dat het gebruik van *vanzelf* alleen tot een volkomen aanvaardbaar resultaat leidt in (21b); het feit dat *vanzelf* ook mogelijk is in (22c), laat zien dat het voltooid deelwoord van het niet-causatieve werkwoord inderdaad attributief gebruikt kan worden.

- (21) a Jan breekt het glas (*vanzelf).
 b Het glas breekt (vanzelf).
- (22) a Het glas is/*heeft gebroken.
 b * Er wordt gebroken (door het glas).
 c het (vanzelf) gebroken glas

In (23) en (24) vinden we een soortgelijke alternantie als in (21). We zouden daarom misschien mogen verwachten dat ook de niet-causatieve werkwoorden in (23b) en (24b) behoren tot de klasse van DO-subject werkwoorden.

- (23) a Jan legt het boek op tafel.
 b Het boek ligt op tafel.
- (24) a Jan hangt de jas in de kast.
 b De jas hangt in de kast.

Deze gedachte wordt nog versterkt door het feit dat de lokationele PPs in (23b) en (24b), net als in het geval dat de bewegingswerkwoorden als DO-subject werkwoord gebruikt worden, (min of meer) verplicht aanwezig moeten zijn (vgl. (25)) en moeten voorafgaan aan het voltooid deelwoord (vgl. (26)). Toch selecteren de werkwoorden het hulpwerkwoord *hebben* in het perfectum.

- (25) a ?? Het boek ligt
 b ?? De jas hangt
- (26) a Het boek heeft op tafel gelegen.
 a' *? Het boek heeft gelegen op tafel.
 b De jas heeft in de kast gehangen.
 b' *? De jas heeft gehangen in de kast.

Dit heeft geleid tot de gedachte dat de DO-subject werkwoorden niet noodzakelijk het hulpwerkwoord *zijn* selecteren, maar dat de keuze afhankelijk is van de aspectuele eigenschappen van het werkwoord. Dit heeft vervolgens aanleiding gege-

ven tot de generalisatie in (27) m.b.t. hulpwerkwoordselectie, die uitdrukt dat de selectie van *zijn* een voldoende, maar niet een noodzakelijke voorwaarde is om te besluiten dat een zeker werkwoord behoort tot de klasse van DO-subject werkwoorden.⁵ Natuurlijk is (27) niet bedoeld als volledige beschrijving van de distributie van de hulpwerkwoorden; andere factoren spelen daar zeker een rol bij.

- (27) *Hulpwerkwoordselectie*. Het hulpwerkwoord *zijn* wordt uitsluitend gebruikt, als het werkwoord behoort tot de klasse van DO-subject werkwoorden en als het werkwoord telisch is: *hebben* wordt in alle overige gevallen gebruikt.

Of de generalisatie in (27) voldoende ondersteund wordt door de feiten in (24) tot (26) valt echter te betwisten, vooral ook omdat het voltooid deelwoord van het niet-causatieve werkwoord niet attributief gebruikt kan worden (we komen hierop terug in de volgende paragraaf): de deelwoorden in (28) lijken een handeling te impliceren en derhalve eerder gerelateerd te zijn aan de transitieve werkwoorden in (23a) en (24a). Dit wordt nog duidelijker als we de bijwoordelijke bepaling *al tijden* toevoegen. Bepalingen als deze, welke een langer interval op de tijdsas aanduiden, zijn (alleen) te combineren met de niet-causatieve werkwoorden in (23b) en (24b), maar leiden tot ongrammaticaliteit in (28).

- (28) a de (*al tijden) op tafel gelegde boeken
b de (*al tijden) in de kast gehangen jas

Er bestaat echter overtuigender evidentie voor de juistheid van de generalisatie in (27). In Den Besten (1985) worden verscheidene NOM-DAT werkwoorden opgesomd die voldoen aan de eigenschappen (iii) en (iv) van de DO-subject werkwoorden in tabel II, maar desondanks toch het hulpwerkwoord *hebben* selecteren. Deze werkwoorden selecteren, net als de eerder besproken werkwoorden die object-subject permutatie toestaan, een datief object in het Duits (zie de voetnoten 1 en 2). Enige voorbeelden worden gegeven in (29) en (30). De a-voorbeelden laten zien

5 Zoals elke generalisatie, kent ook deze zijn uitzonderingen. Scheidbaar samengestelde werkwoorden als *uitgaan van*, *ingaan op*, *afgaan op*, *doorgaan op/met* en *vooruitlopen op*, bijvoorbeeld, selecteren het hulpwerkwoord *zijn* in het perfectum, maar lijken zich toch als SUBJ-subject werkwoorden te gedragen, hetgeen blijkt uit het feit dat ze voor veel sprekers kunnen voorkomen in de lijdende vorm. Dit lijkt ook te gelden ook voor het werkwoord *stoppen*.

- (i) a De onderzoeker is uitgegaan van de volgende hypothese.
b Er wordt in dit onderzoek uitgegaan van de volgende hypothese.
(ii) a Jan is met roken gestopt.
b Er wordt de laatste tijd steeds meer met roken gestopt.

Benadrukt moet worden dat volgens (27) niet alle telische constructies het werkwoord *zijn* selecteren; het werkwoord zelf moet ook nog behoren tot de klasse van DO-subject werkwoorden. Dit verklaart het contrast m.b.t. hulpwerkwoordselectie in de voorbeelden in (iii) uit Everaert (te versch.). Als het werkwoord *vertrekken* telisch is, moet dit ook gelden voor de idiomatiche uitdrukking in (iiib). Toch selecteert (iiib) het werkwoord *hebben*. Dit hangt samen met het feit dat er syntactisch gezien in dit voorbeeld een direct object aanwezig is, m.a.w. dat het werkwoord *pakken* niet tot de klasse van DO-subject werkwoorden behoort.

- (iii) a Jan is vertrokken.
b Jan heeft zijn biezen gepakt.

dat het subject kan volgen op het object. De b-voorbeelden laten zien dat het onpersoonlijke passief niet mogelijk is, en de b'-voorbeelden laten zien dat hetzelfde geldt voor het *krijgen*-passief. Deze feiten laten waarschijnlijk overtuigender zien dat de generalisatie in (27) min of meer correct is.

- (29) a dat mijn broer/hem die boeken niet aanstaan.
 b * dat hem niet (door die boeken) wordt aangestaan.
 b' * dat hij niet (door die boeken) krijgt aangestaan.
 c dat mijn broer die boeken hebben/*zijn aangestaan.
- (30) a dat de leraar/hem de leerlingen tegenstaan.
 b * dat hem (door de leerlingen) wordt tegengestaan.
 b' * dat hij (door de leerlingen) krijgt tegengestaan.
 c dat de leraar de leerlingen hebben/*zijn tegengestaan.

Een aantal andere werkwoorden van het type *aanstaan* en *tegenstaan* zijn: *behagen*, *berouwen*, *betamen*, *bijstaan*, *duizelen*, *mishagen*, *misstaan*, *ontbreken*, *voldoen*, *voorstaan*.

Merk ter afsluiting van deze paragraaf op dat, als we met de generalisatie in (27) op het juiste spoor zitten, niet uit te sluiten valt dat werkwoorden als bijvoorbeeld *bloeden* en *drijven* ook gerekend moeten worden tot de klasse van DO-subject werkwoorden: hoewel zij het hulpwerkwoord *hebben* selecteren, kunnen zij bijvoorbeeld niet gepassiviseerd worden. Het werkwoord *bloeden* is overigens zeer illustratief, doordat het telisch gemaakt kan worden door toevoeging van een (resultatief) adjectief als *dood*; in dat geval verschijnt in overeenstemming met (27) het hulpwerkwoord *zijn* in het perfectum. Iets dergelijks geldt voor *drijven* na toevoeging van het partikel *weg*.

- (31) a Jan heeft/*is gebloed.
 b * Er wordt gebloed.
 c Jan is dood gebloed.
- (32) a De band heeft/*is gedreven.
 b * Er wordt gedreven.
 c De band is/*heeft weggedreven.

Een aantal andere werkwoorden die mogelijk behoren tot het type *bloeden* en *drijven* zijn: *branden*, *groeien*, *rotten*, *smeulen* en *stinken*. Merk op dat bijv. *branden*, gezien het feit dat de volgorde object-subject mogelijk is in het volgende (idiomatische) voorbeeld, ook gebruikt lijkt te kunnen worden als NOM-DAT werkwoord: *dat Peter/hem het geld in de zak brandt*. Aangetekend dient te worden dat de hier veronderstelde DO-subject status van deze werkwoorden nooit (goed) onderzocht is en dat derhalve de nodige voorzichtigheid gewenst is.

4 Attributief gebruikte deelwoorden

In deze paragraaf gaan we wat dieper in op het attributief gebruik van de deelwoorden. De deelwoorden worden onderverdeeld in de tegenwoordige deelwoor-

den, zoals *slachtend*, en voltooid/passieve deelwoorden, zoals *geslacht*. Beide typen kunnen attributief gebruikt worden. De logische relaties die uitgedrukt worden door middel van het attributieve gebruik van de twee typen verschillen echter. Dit kan geïllustreerd worden aan de hand van de voorbeelden in (33): als we het tegenwoordig deelwoord van het transitieve werkwoord in (33a) attributief gebruiken, dan moet het gemodificeerde naamwoord corresponderen met het onderwerp van de zin (zie (33b,b')); als we daarentegen het voltooid/passief deelwoord *geslacht* gebruiken, moet het naamwoord corresponderen met het direct object (33c,c'). Merk op dat het tweede argument uit (33a) optioneel uitgedrukt kan worden: in (33b) kan het direct object van (33a) verschijnen als een NP die voorafgaat aan het tegenwoordig deelwoord en in (33c) kan het subject van (33a) uitgedrukt worden door middel van een *door*-bepaling.⁶

- (33) a De slager slacht de lammeren.
 b de (de lammeren) slachtende slager
 b' * de slachtende lammeren (onder bedoelde interpretatie)
 c de (door de slager) geslachte lammeren
 c' * de geslachte slager (onder bedoelde interpretatie)

Omdat het voltooid/passief deelwoord niet attributief gebruikt kan worden als het naamwoord correspondeert met het subject van het transitieve werkwoord, verwachten we dat in het geval van een intransitief SUBJ-subject werkwoord alleen het tegenwoordig deelwoord attributief gebruikt kan worden. Zoals geïllustreerd wordt in (34), blijkt deze verwachting uit te komen.

- (34) a De jongen droomt.
 b de dromende jongen
 b' * de gedroomde jongen (onder bedoelde interpretatie)

De klasse van DO-subject werkwoorden gedragen zich echter anders dan het SUBJ-subject werkwoord *dromen*: zowel het tegenwoordig als het voltooid deelwoord van DO-subject werkwoorden als *sterven* of *struikelen* blijken gebruikt te kunnen worden om een nomen dat correspondeert met het DO-subject te modificeren.

- (35) a De jongen sterft. d De jongen struikelt.
 b de gestorven jongen e de gestruikelde jongen
 'de jongen die gestorven is' * 'de jongen die gestruikeld is'
 c de stervende jongen f de struikelende jongen
 'de jongen die sterft' 'de jongen die struikelt'

6 Dit geldt niet alleen voor het subject en het direct object, maar ook voor het indirect object en de prepositionele objecten. Dit is in (ib) gedemonstreerd voor het indirect object, waarbij aangetekend moet worden dat veel sprekers een duidelijke voorkeur lijken te hebben voor het omschreven boven het onomschreven indirect object, tenzij het indirect object een pronomen is, als in (ic).

- (i) a Jan geeft de jongen een boek.
 b het (aan) de jongen gegeven boek
 c het (aan) hem gegeven boek

Zoals de parafases in (35b,e) en (35c,f) suggereren, is het verschil tussen het gebruik van het voltooid en tegenwoordig deelwoord aspectueel van karakter: terwijl het voltooid deelwoord perfectief aspect uitdrukt (het proces van sterven/struikelen is beëindigd), drukt het tegenwoordig deelwoord eerder een duratief of iteratief aspect uit (het proces van sterven/struikelen is nog niet beëindigd). Merk op dat de voltooide/passieve en tegenwoordig deelwoorden in (33) en (34) dezelfde aspectuele eigenschappen hebben.

Zoals we in de vorige paragraaf al hebben gezien kunnen bewegingswerkwoorden als *wandelen*, mits zij vergezeld gaan van een richtingsbepaling, ook gebruikt worden als DO-subject werkwoorden. En zoals te zien is in (36) staat alleen het DO-subject werkwoord attributief gebruik van zowel het tegenwoordig als het voltooid deelwoord toe.

- (36) a De jongen heeft gewandeld.
 b * de gewandelde jongen
 c de wandelende jongen
 d De jongen is naar Groningen gewandeld.
 e de naar Groningen gewandelde jongen
 f de naar Groningen wandelende jongen

Andere werkwoorden waarvoor we betoogd hebben dat zij een DO-subject nemen, zijn de zogenaamde NOM-DAT werkwoorden. De gebruiksmogelijkheden voor de deelwoorden zijn in dit geval echter wat ingewikkelder dan in het geval van de werkwoorden in (35) en (36). De tendens lijkt te zijn dat, als het NOM-DAT werkwoord in het perfectum het hulpwerkwoord *zijn* selecteert, zowel het tegenwoordig als het voltooid deelwoord attributief gebruikt kunnen worden (vgl. (37)), terwijl het attributief gebruik van het voltooid deelwoord leidt tot een marginaal resultaat indien het werkwoord het hulpwerkwoord *hebben* selecteert (vgl. (38)).

- (37) a De vakantie is ons goed bevallen.
 b de ons goed bevallen vakantie
 c de ons goed bevallende vakantie
- (38) a Haar gedrag heeft ons mishaagd.
 b * het ons mishaagde gedrag
 c het ons mishagende gedrag

De onmogelijkheid om het voltooid deelwoord te gebruiken in (38), lijkt deel uit te maken van een meer algemeen patroon en treedt ook op bij de positie-werkwoorden, zoals *liggen* en *hangen* (vgl. de bespreking van de voorbeelden in (28)), en werkwoorden van het type *bloeden* en *drijven*, die evenals het NOM-DAT werkwoord *mishagen* het hulpwerkwoord *hebben* selecteren.

- (39) a De jongen heeft gebloed.
 b * de gebloede jongen
 c De band heeft gedreven.
 d * de gedreven band

We hebben echter gezien dat de werkwoorden *bloeden* en *drijven* telisch gemaakt kunnen worden door toevoeging van respectievelijk het adjectief *dood* en het partikel *weg*. In dat geval is het attributief gebruik van het voltooid deelwoord *gebloed/gedreven* wel mogelijk.

- (40) a De jongen is dood gebloed.
 b de dood gebloede jongen
 c De band is weggedreven.
 d de weggedreven band

Dit suggereert dat het attributief gebruik aan een soortgelijke restrictie onderworpen is als de selectie van het hulpwerkwoord *zijn*, m.a.w. dat het kunnen gebruiken van het voltooid deelwoord om een nomen te modificeren dat correspondeert met het subject van het actieve werkwoord, geen noodzakelijke voorwaarde is om te kunnen spreken van een DO-subject werkwoord (contra Ackema en Schoorlemmer 1995).⁷

De bevindingen hierboven zijn samengevat in tabel III: de tegenwoordige deelwoorden drukken alle duratief of iteratief aspect uit, de voltooide/passieve deelwoorden perfectief aspect.

Tabel III

Werkwoordelijke typen en attributief gebruikte deelwoorden

	tegenwoordig deelwoord duratief/iteratief aspect	verleden deelwoord perfectief aspect
intransitief SUBJ-subject werkwoord	subject	n.v.t.
transitief SUBJ-subject werkwoord	subject	direct object
DO-subject werkwoorden die <i>zijn</i> selecteren (telisch)	DO-subject	DO-subject
DO-subject werkwoorden die <i>hebben</i> selecteren (niet-telisch)	DO-subject	—

7 In dit verband kan opgemerkt worden dat het voltooid deelwoord van sommige werkwoorden die een accusatief object nemen, ook niet attributief gebruikt kan worden. Enkele voorbeelden zijn gegeven in (i). Merk op dat deze werkwoorden ook niet gepassiviseerd kunnen worden (zie ook de volgende paragraaf).

(i) a Jan heeft/weet/kent de oplossing.
 b *de gehadde/geweten/gekende oplossing

5 Passief en woordvolgorde

Hierboven hebben we gezien dat selectie van het hulpwerkwoord *zijn* en de mogelijkheid het voltooid deelwoord te gebruiken om een nomen te modificeren dat correspondeert met het subject van het actieve werkwoord, geen noodzakelijke maar wel voldoende voorwaarden zijn om te concluderen tot een DO-subject status van het subject. Anders ligt dit in het geval van het passief: DO-subject werkwoorden lijken nooit gepassiviseerd te kunnen worden.⁸ Dit betekent echter niet dat de onmogelijkheid van passivisatie een voldoende voorwaarde is om te besluiten tot een DO-subject status. De werkwoorden *krijgen* en *hebben* in (41), bijvoorbeeld, kunnen niet gepassiviseerd worden, maar nemen (in het Duits) een accusatief object en behoren dus tot een andere klasse dan de hier besproken werkwoorden (zie Broekhuis en Cornips 1994 voor een recente bespreking van deze klasse werkwoorden). Kortom, de onmogelijkheid van passivisatie is een noodzakelijke, maar niet een voldoende voorwaarde om te besluiten tot DO-subject status van het werkwoord (zie ook voetnoot 1).

- (41) a Jan krijgt/heeft het boek.
 b * Het boek werd gekregen/gehad.

Iets soortgelijks geldt voor de woordvolgorde indien het werkwoord een object heeft. Om te besluiten tot DO-subject status van een werkwoord dat een object neemt, moet het subject kunnen volgen op het object. Er zijn echter werkwoorden die aantoonbaar niet behoren tot de klasse van DO-subject werkwoorden die we hier besproken hebben, maar waarvan toch wel beweerd is dat de object-subject volgorde toegestaan is. Dit betreft vooral werkwoorden die een psychologische gesteldheid uitdrukken van de entiteit genoemd door het object, zoals *ergeren* en *amuseren* (zie de voorbeelden en bespreking in voetnoot 3).

6 Besluit

In dit artikel heb ik betoogd dat het zinvol is een onderscheid te maken tussen (tenminste) twee soorten subject, welke voor het gemak aangeduid zijn als resp. het SUBJ-subject en het DO-subject. Het laatste type onderscheidt zich o.m. van het eerste doordat het een aantal overeenkomsten vertoont met het direct object. We hebben ons m.n. geconcentreerd op een aantal syntactische verschillen. Van de vier tests die in tabel II onderscheiden worden, blijken de eerste twee een voldoende, maar niet noodzakelijke voorwaarde te zijn om te besluiten tot DO-subject status van een werkwoord: (i) indien het werkwoord het hulpwerkwoord *zijn* selecteert of (ii) indien het voltooid/passief deelwoord attributief gebruikt kan worden, dan heb-

8 Aangetekend dient hierbij wel te worden dat sommige DO-subject werkwoorden in bijzondere gevallen wel gebruikt worden als SUBJ-subject werkwoord. Een werkwoord als *vallen* bijvoorbeeld verwijst meestal naar een niet opzettelijk gebeurtenis; wanneer het wordt gebruikt om wel naar een opzettelijke gebeurtenis te verwijzen (bijv. clowns in het circus) keuren sommige sprekers en het gebruik van *hebben* in het perfectum en de passieve constructie goed.

(i) a ?De clowns hebben urenlang gevallen.
 b ?Er werd door de clowns urenlang gevallen.

ben we te maken met een DO-subject werkwoord. De twee overblijvende tests zijn een voldoende, maar niet noodzakelijke voorwaarde om te besluiten tot SUBJ-subject status van het werkwoord: (i) als het werkwoord passivisatie toestaat of (ii) als de object-subject volgorde onmogelijk is met definitieve NPs, dan hebben we te maken met een SUBJ-subject werkwoord.

Behalve voor de syntaxis is het onderscheid tussen het SUBJ-subject en DO-subject ook relevant voor de beschrijving van semantische en morfologische verschijnselen. Semantisch kunnen de DO-werkwoorden van de SUBJ-werkwoorden onderscheiden worden, doordat (in de regel) bij niet-metaforisch gebruik alleen de eerste een niet-levend subject kunnen nemen (ook in dit opzicht lijkt het DO-subject dus op het lijdend voorwerp). Dit is geïllustreerd in respectievelijk (42a,b) en (42c,d). Een ander semantisch domein waarvoor het onderscheid van belang lijkt, is de beschrijving van de interpretatie van de reflexieve en reciproque pronomina (zie Broekhuis 1994 voor een bespreking hiervan).

- (42) a Jan/het boek is gearriveerd.
 b Jan/het boek is me meegevallen.
 c Jan/^{??}het water vecht.
 d Jan/^{??}het water zingt een lied.

Morfologisch kunnen de twee werkwoordtypen o.m. van elkaar onderscheiden worden, doordat aanhechting van de persoonsvormende suffixen *-er* en *-aar* alleen bij de SUBJ-subject werkwoorden mogelijk is (zie De Haas en Trommelen 1993), hetgeen mogelijk te maken heeft met het feit dat bij de DO-subject werkwoorden in veel (maar lang niet alle) gevallen geen bewuste activiteit van het subject voorondersteld is.

- (43) a Jan heeft geslapen a' slaper
 b Jan is ontwaakt b' *ontwaker
- (44) a Jan heeft gewandeld a' wandelaar
 b Jan is verouderd b' *verouderaar

De belangrijkste conclusie voor dit moment is echter dat het verschil tussen het SUBJ-subject en DO-subject het mogelijk maakt een groot aantal schijnbaar onge-relateerde verschijnselen adequaat te beschrijven, en dat het dus voor elke taalkundige stroming van belang is dit onderscheid op een of andere manier over te nemen.

Bibliografie (Gebruikte en aanbevolen literatuur)

- Ackema, P. & M. Schoorlemmer (1995). Middles and Nonmovement. *Linguistic Inquiry* 26, 173-197.
- Algemene Nederlandse Spraakkunst*. G. Geerts e.a. (red.) (1984). Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Bennis, H. (1986). *Gaps and Dummies*. Dordrecht/Riverton: Foris.
- Bennis, H. & P. Wehrmann (1990). On the Categorical Status of Present Participles. In R. Bok-Bennema e.a. (red.). *Linguistics in the Netherlands 1990*. Dordrecht/Providence (USA): Foris, 1-12.

- Besten, H. den (1985). The Ergative Hypothesis and Free Word Order in Dutch and German. In J. Toman (red.), *Studies in German Grammar*. Dordrecht/Cinnaminson: Foris.
- Broekhuis, H. (1992). *Chain-government. Issues in Dutch Syntax*. Diss. Amsterdam: HIL Dissertations.
- Broekhuis, H. (1994). The Referential Properties of Noun Phrases I. The Distribution and Interpretation of the Reflexive, Reciprocal, Personal and Possessive Pronouns (Binding Theory), *Modern Grammar of Dutch Occasional Papers 1*, Katholieke Universiteit Brabant.
- Broekhuis, H. (in voorbereiding). Adjectives and Adjective Phrases. *Modern Grammar of Dutch Occasional Papers 2*, ms. Katholieke Universiteit Brabant.
- Broekhuis, H. & L. Cornips (1994). Undative constructions. *Linguistics* 32, 173–189.
- Burzio, L. (1986). *Italian Syntax. A Government-Binding Approach*. Dordrecht/Boston/Lancaster/Tokyo: Reidel.
- Everaert, M. (te verschijnen). The Encoding of the Lexical Semantic Structure of Verbs; The Case of Auxiliary Selection in Idioms. In E. Weigand (red.), *Lexical structure and Language Use*. Tübingen: Niemeyer.
- Haas, W. de & M. Trommelen (1993). *Morfologisch Handboek van het Nederlands. Een overzicht van de woordvorming*. 's-Gravenhage: SDU uitgeverij.
- Hoekstra, E. (1991). *Licensing Conditions on Phrase Structure*. Diss. Universiteit van Groningen.
- Hoekstra, T. (1984). *Transitivity. Grammatical Relations in Government-Binding Theory*, Dordrecht/Cinnaminson: Foris Publications.
- Hoekstra, T. & R. Mulder (1990). Unergatives as Copular Verbs; Locational and Existential Predication. *The Linguistic Review* 7, 1–79.
- Kern, J.H. (1912). *De met het Participium Praeteriti omschreven Werkwoordsvormen in 't Nederlands* (Verhandelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam; Afdeling Letterkunde, Nieuwe Reeks, deel XII,2). Johannes Müller: Amsterdam.
- Koster, J. (1978). *Locality Principles in Syntax*. Dordrecht/Cinnaminson: Foris.
- Lenerz, J. (1977). *Zur Abfolge nominaler Satzglieder im Deutschen*. Tübingen: Narr.
- Mulder, R. and P. Wehrmann (1989). Locational Verbs as Unaccusatives. In H. Bennis & A. van Kemenade (red.), *Linguistics in the Netherlands 1989*. Dordrecht/Providence: Foris, 111–121.
- Perlmutter, D. (1978). Impersonal Passives and the Unaccusative Hypothesis. In J.J. Jaeger e.a. (red.), *Proceedings of the Fourth Annual Meeting of the Berkeley Linguistic Society*, 157–89.